

*Кравець Л. К.,**асистент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ФОНДОВОГО РИНКУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню історичних етапів формування кримінально-правового захисту інвестиційної безпеки фондового ринку на території України.

Ключові слова: кримінально-правовий захист, інвестиційна безпека фондового ринку, історія кримінальної заборони.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції щодо глобалізації світової економіки, а також обрання Україною вектору інтеграції із європейським співтовариством вимагають від держави забезпечення на належному рівні умов сталого розвитку економіки та економічної безпеки. Зазначене передбачає забезпечення належного інвестиційного клімату в країні, важливою складовою якого є безпека і сталий розвиток фондового ринку, як найбільш ефективного механізму перерозподілу грошових ресурсів на користь реального сектору економіки [3, с. 69]. Одним із важливих державних інструментів такого забезпечення є кримінально-правовий захист інвестиційної безпеки фондового ринку нашої держави.

Останнім часом український законодавець значно реформував кримінально-правову заборону у зазначеній сфері, гуманізувавши кримінальну відповідальність за такі злочини, яскравим прикладом чого став Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. Однак, як свідчить статистика Міністерства внутрішніх справ України [4], кількість зареєстрованих злочинів у цій сфері досі вкрай незначна, що свідчить не про відсутність кримінальних правопорушень у цій сфері, а саме про латентність таких злочинних діянь, складність правозастосування положень чинного Кримінального кодексу. Зазначене обґрунтовує актуальність досліджень у цій площині.

Питання кримінально-правового захисту ринку цінних паперів в Україні досліджувалось такими українськими науковцями, як Дудоров О. О., Щавинський В. Р., Кашкаров О. О., Лук'яненко С. О., Сахарова О. Б. та ін. Разом з цим багато питань залишається й досі недослідженими. Зокрема, на нашу думку, необхідним є дослідження історії становлення кримінально-правової заборони у сфері обігу цінних паперів та регулювання фондового ринку для подальшого аналізу проблематики формулювання сучасного кримінально-правового законодавчого регулювання та правозастосування у цій сфері.

Метою даної статті є дослідження історичних етапів формування кримінально-правового захисту інвестиційної безпеки фондового ринку на території України.

Виклад основного матеріалу. Динаміка обставин розвитку суспільства окремої держави, викликана її історичними змінами, завжди відображується у законодавчому регулюванні її життя, а отже і на межах кримінально-правової заборони, що обумовлює наявність кримінально-правового захисту певної сфери життя суспільства, та відповідну історичну обумовленість криміналізації діянь що їй загрожують. Терени сучасної України мають вельми значну історію, в якій фондовий ринок, як сукупність його учасників та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів [1, ч. 1 ст. 2], а також кримінально-правові норми, що забезпечували його охорону, пройшли не один етап формування.

Аналізуючи історичний процес формування кримінально-правової заборони діянь у сфері обігу цінних паперів О. О. Кашкаров виділив три основних періоди: перший, дореволюційний (до 1917 р.); другий, радянський (від жовтневої революції 1917 р. до початку економічних реформ у 90-ті роки ХХ ст.); третій, сучасний етап (що розпочався з денационалізації економіки України) [2, с. 15]. Характерними ознаками першого періоду називається тенденція до заборони випуску цінних паперів, на пред'явника. Так, згідно до «Уложения о наказаниях уголовных и исполнительных» 1845 р. (в ред. 1885 р.) [8] межі дії якого розповсюджувалися і на територію України, приватним особам і товариствам заборонялося «випускати безіменні грошові знаки у вигляді марок, квитанцій, ярликів і будь-яких інших знаків чи зобов'язань на пред'явника, що містять певні грошові суми, припаси або інші зобов'язання, що випускаються громадами, товариствами і тому подібними установами на точній підставі їхніх статутів». Після прийняття низки законодавчих актів про вексельний обіг у другій половині ХІХ ст., зокрема Статуту про Векселі 1832 р., які значно розширили коло суб'єктів, які мали право вступати в боргові зобов'язання (усі крім селян, представників дворянства, дівиць (від батьків не відділених) і заміжніх жінок). [11, с. 294] Захистом цих правовідносин від зловживань слугувала ст. 1160 зазначеного вище Уложення, яка передбачала відповідальність за підробку та зловживання з векселями. Кримінальне законодавство також вже охороняло і саму діяльність фондових ринків, передбачалася відповідальність за відкриття приватних банків, торговельних товариств чи компаній без дозволу уряду або без дотримання встановлених правил (ст. 1152, 1194), виготовлення білетів державних кредитних установ (ст. 1149), громадських і приватних банків (1150), акцій торговельного товариства або компаній (ст. 1194) [2, с. 19]. Нове Кримінальне Уложення 1903 р. відрізнялося меншою казуїстичністю і мі-

стило вже в собі нововведені норми про випуск та обіг цінних паперів. Так, наприклад, під загрозою ув'язнення заборонялося «відкриття підписки на всякого роду цінні папери від імені торговельного товариства чи товариства, що недозволено для відкриття», а також випуск «усякого роду цінних паперів від імені громадської організації чи торговельного або промислового товариства, чи товариства без належного на випуск дозволу або іншого проти встановленого цим дозволом достоїнства й у більшому проти дозволеного числа їх, але без перевищення загальної суми дозволених до випуску паперів» (ст. 324). [9, с. 130-134].

За період післяреволюційної незалежності України з 1917 по 1920 р. нормативних актів кримінально-правової заборони у сфері випуску або розміщення цінних паперів не приймалося. Як виключення слід назвати Декрет Народних комісарів від 29 грудня 1917 р. «Про припинення платежів по купонах та дивідендах», що діяв на певній частині території України, що відповідно звело нанівець випуск та обіг цінних паперів на цій території. Така ж ситуація панувала і в новоствореній УРСР [10, т. 1, с. 421]. Кримінальний кодекс УРСР 1922 р. стає логічним проявом «нової економічної політики» і вже містить у собі норми щодо кримінально-правової охорони випуску та обігу цінних паперів, однак жорстко обороняє монополію держави на цінні папери. Так, ст. 1391 КК УРСР 1922 р. передбачала кримінальну відповідальність за вчинення незаконних угод з нерухомістю, будинками, а також цінними паперами [10, т. 1 с. 452-496]. Також відповідно до Постанови Ради Народних комісарів від 14.11.1922 р. «Про заборону випуску грошових зобов'язань на пред'явника» випуск будь-якими установами та підприємствами грошових зобов'язань на пред'явника (облігацій, бон, свідоцтв про позику та ін.) дозволявся лише за згодою Ради Народних комісарів за поданням уповноваженого Народного комісаріату фінансів. Випуск грошових зобов'язань з порушенням вимог, які встановлювались у даній постанові, і визнавався підрубкою грошових знаків, і карався за ст. 85 КК Української РСР 1922 р. [10, т. 1, с. 573]. Кримінальний кодекс 1927 р. став відображенням відходу від політики «НЕПу», тому розглядаючи випуск цінних паперів винятково як прерогативу держави, законодавець у главі «Інші злочини проти порядку управління» забороняв підприємствам, установам, організаціям випуск будь-якого роду позик, облігацій і інших видів цінних паперів під загрозою покарання позбавленням волі на строк до п'яти років (ст. 62 КК УРСР 1927 р.). Ст. 621 КК УРСР 1927 р. встановлювала кримінальну відповідальність для керівників друкарень та граверних майстерень за виготовлення облігацій і інших видів цінних паперів, а ст. 622 КК УРСР 1927 р. – завідувачів та касирів магазинів і інших роздрібних торговельних підприємств за прийом таких цінних паперів для оплати [6, с. 98].

Прийнятий в 1960 р. Кримінальний кодекс не містив норми про незаконний обіг цінних паперів. Ця норма стала надбанням вже незалежної України. Так ЗУ «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28.01.1994р була введена ст. 1488: «Порушення порядку випуску (емісії) цінних паперів», яка складалась з двох частин: части-

на перша передбачала кримінальну відповідальність за випуск (емісію) громадянином або службовою особою суб'єкта підприємницької діяльності цінних паперів у формі їх відкритого розміщення без реєстрації емісії у встановленому порядку; частина друга передбачала відповідальність громадянина або службової особи суб'єкта підприємницької діяльності за внесення в документи, які подаються для реєстрації емісії цінних паперів, завідомо недостовірної інформації, затвердження таких документів, якщо ці дії заподіяли матеріальної шкоди інвестору. Згодом стаття 1488 КК України була доповнена частиною третьою і четвертою, а також приміткою до статті. Змінилась також і назва статті на «Порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів» (ЗУ «Про внесення змін і доповнень до кримінального кодексу України» від 06.03.1996 р.). Так ч. 3 встановлювала кримінальну відповідальність за виготовлення з метою збуту, збут чи використання іншим шляхом підроблених недержавних цінних паперів, ч. 4 передбачала кримінальну відповідальність за дії, передбачені частиною третьою, якщо ці дії вчинені повторно, організованою групою або завдали великої матеріальної шкоди інтересам держави, іншим юридичним особам або громадянам.

Новий кримінальний кодекс України 2001 р. значно розширив коло правовідносин у цій сфері, поставлених під кримінально-правову охорону. Так, хоча ст. 223 і фактично продублювала ст. 1488 Кодексу 1960 р., однак з'явилися й інші норми. Так, кримінально карними стали: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут державних цінних паперів (ст. 199), здійснення професійного дозволу (ліцензії) (ч. 2 ст. 202), виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224), незаконна приватизація державного, комунального майна (ст. 233) незаконні дії щодо приватизаційних паперів (ст. 234). Законом України від 23.02.2006 р. КК було доповнено ст. 2321. «Розголошення або використання неоприлюдненої інформації про емітента або його цінні папери».

Окремого реформування ст. 223 дістала після прийняття ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів» від 25 грудня 2008 р. Зокрема було змінено назву статті на: «Розміщення цінних паперів без реєстрації випуску», також було зменшено коло злочинів, що підпадають під неї, шляхом виділення їх в окремі склади: ст. 2231 «Підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів» та ст. 2232 «Порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів». Також вказаним законом було змінено редакцію ст. 2321, яка отримала назву «Незаконне використання інсайдерської інформації», доповнено КК ст. 2322 «Приховування інформації про діяльність емітента». Також Законом України від 25.12.2008 р. було частково змінено редакцію ст. 202. Крім цього певних змін дістала і ст. 2321 і в результаті Закону України від 22.04.2011 р.

Значної реформи дістала кримінально-правова охорона у даній сфері із прийняттям ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської

діяльності» від 15.11.2011 р. Реалізуючи вектор гуманізації у кримінальній політиці законодавець виключив з розділу Господарські злочини окрему частину норм, у тому числі й ст. 202, 223, 234. Також було переглянуто в бік пом'якшення й покарання за окремі злочини, в тому числі й у наведених вище нормах.

Але реформи кримінально-правового регулювання у цій сфері не завершено. Так, у зв'язку із вступом в дію нового Кримінального процесуального кодексу України, а разом із ним і введенням інституту кримінального проступку, відповідних змін чекає і діючий КК України, зокрема проекти таких змін містять пропозиції щодо віднесення наведеної вище групи норм саме до кола кримінальних проступків [5; 6] при цьому виключивши аналогічні та суміжні правопорушення з чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення (маються на увазі ст. 163, 1635-16312КУпАП).

Висновки. Кримінально-правовий захист інвестиційної безпеки фондового ринку на території України пройшов тривалий процес історичного формування, який на різних його етапах обумовлювався існуючим державним устроєм. Проте цей процес продовжує здійснюватись і сьогодні. Так, наслідками сучасних тенденцій кримінальної політики стала гуманізація кримінальної відповідальності у цій сфері та, в перспективі, можливе виокремлення кола таких кримінальних правопорушень до нового різновиду останніх – кримінальних проступків. Таке реформування кримінальної заборони не позбавляє необхідності подальшого дослідження перспектив правозастосування новостворених статей Кримінального кодексу для забезпечення ефективності кримінально-правової охорони інвестиційної безпеки фондового ринку України.

Література:

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
2. Кашкаров О.О. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів. Ди с. ...канд.ю р.наук. – Київ, 2007.
3. Кириленко В.І., Чернобаев В.В. Роль фондового ринку в системі інвестиційної безпеки/ В.І. Кириленко, В.В. Чернобаев // Вчені записки: Збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В.Гетьма-

- на»; відп. ред. А.Ф. Павленко. – 2012. – Вип. 14. – Ч. 1. – С. 68-74
4. Міністерство Внутрішніх Справ України. Офіційний веб-сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/813157.jsessionid=A7FABA2498478465BADF9A79ED820207>
 5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків: проект Закону України, реєстр № 10126 від 26 лютого 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42706
 6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків: проект Закону України, реєстр №10146 від 02 березня 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42733
 7. Уголовное законодательство СССР и союзных республик/Под ред. Кареева. – М.: Госюриздат, 1957. – 532 с.
 8. Уложения о наказаниях уголовных и исправительных 1885г. – Издание восемнадцатое, пересмотренное и дополненное. – СПб., 1915. – 1285 с.
 9. Уголовное Уложение Высочайше утвержденное 22 марта 1903 года. – СПб.: Издание Государственной Канцелярии, 1903. – 284 с.
 10. Уголовный кодекс Украинской ССР 1922 года. // Борьба с преступностью в Украинской ССР. В 2-х т. / Автор очерка и составитель сборника документов профессор П.П.Михайленко. – К., 1966.
 11. Федоров А.Ф. История векселя: Историко-юридическое исследование. – Одесса, 1895; Переиздано: М., Концерн «Банковский деловой центр», 1997г. – 602 с.

Кравец Л. К. История формирования уголовно-правовой защиты инвестиционной безопасности фондового рынка на территории Украины

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню історических етапов формування уголовно-правової зашиты инвестиционной безопасности фондового рынка на территории Украины.

Ключевые слова: уголовно-правовая защита, инвестиционная безопасность фондового рынка, история уголовного запрета.

Kravec L. The history of criminal law protection of the security of investment on the stock market on the territory of Ukraine

Summary. The article explores the historical stages of the formation of criminal law protection of investment security of the stock market on the territory of Ukraine.

Key words: criminal law protection, investment security of the stock market, history of criminal prohibition.